

Владета ЈЕРОТИЋ*

ПОЈАМ „СОФИЈЕ” КОД ВЛАДИМИРА СОЛОВЈОВА

Према мишљењу руског религиозног мислиоца у 20. веку, Павла Евдокимова, Владимир Соловјов је у свом животу и у својим делима откривао две стране свога бића: дневног Соловјова, филозофа и теолога код кога све одише савршеним логичним редом и интелектуалном надмоћношћу, и ноћног Соловјова, песника и визионара који отвара врата оностраног и саопштава своја виђења трансцендентног света као пророк.

Жеља ми је да у овом огледу о Софији покажем како је Владимир Соловјов успео да оба споменута бића у себи, која су се често једно другом супротстављала, чудесно сједини у једно биће, сјајног интелекта и чистог срца, онда када је довршавао своју, деценијама дугу, студију о Софији, Божијој Мудрости.

Као што је познато, идеја Софије-Свете Мудрости била је заступљена у раној хришћанској патрологији, и то код најбољих представника светотачке литературе (поменимо само неке: Иринеја Лионског, Теофана Антиохијског, Теодорита из Сирије, Кирила Александријског, Јована Златоуста). Загонетна идеја Хокме-Софије почела је јаче да заокупља пажњу старе јевејске религије око 110. године пре Христа, када је Књига Мудрости била састављена, и то на грчком језику.

Према мишљењу савременог њемачког теолога, Томаса Шипфлингера (Thomas Schipflinger), у његовој темељној књизи под насловом *Софија-Маруја* (Verlag Neue Stadt, München/Zürich, 1988), софијанско учење, са својим коренима у Старом завету, присутно код великих црквених писаца раног хришћанства, затим код Јакоба Бемеа и његових наследника-мистика на Западу, нашла је тек код руских религиозних мислилаца своје праве познаваоце и пророке. Један од првих међу њима био је Владимир Соловјов, потом Павле Плоренски и Сергије Булгаков. У овоме огледу ба-

* Редовни члан САНУ

вићу се само софиологијом Владимира Соловјова, јер сам у огледу „Руска софиологија и православље” (Градина, Ниш, 1991, у књизи *Православље између неба и земље*), опширно расправљао на тему софиологије и односа руских православних мислилаца према Софији-Божијој Мудрости.

Владимир Соловјов, као што је знано познаваоцима његовог живота и дела, остварио је у току свога живота три загонетна виђења Софије. У деветој години живота, 1862. године, имао је прву блиставу визију Софије која му се појавила у једном тренутку, за време литургије, управо док се певала „херувика”. Други пут, 1875. године, док је био зароњен у студију божанске Софије, у библиотеци Британског музеја, чуо је глас који му је рекао: „Иди у Египат, до подножја велике пирамиде”. Излажући се великом ризику да буде убијен од бедуина у пустињи, или да буде проглашен за лудог, Соловјов је ипак послушао свој унутарњи глас, отпешачио километрима Каирске пустиње до велике пирамиде и тамо, збиља, доживео нову визију Софије. Своје мистичке сусрете са Софијом, Владимир Соловјов је описао у поеми „Три сусрета (Москва, Лондон, Египат)” следећим стиховима:

Обасјана азуром златних сени,
У руци земље неземаљске цвет,
Ти стаја с осмехом што сјајем плени,
Даде ми знак, у маглу скри свој слет. (Први сусрет)

И „тако једном, баш пред јесен саму,
Ја казах њој: „О, Божји цвату мој!
Да овде си, већ ћутим – што се залуд
Од мене скрива, творећ неспокој?”
И само што измислих речи ове –
Азуром златним испуни се све
И преда мном заблиста она опет –
И њено лице испуни ме свег. (Други сусрет)

У пурпурном светлуцању небеса,
Са очима што зраче модри плам,
Ти гледа, као првобитни блесак
У стваралачки, човечански дан.
Шта јесте, беше, биће, то навеки
Обухвати све један непомичан глед...
Пода мном плаве се сва мора, реке,
И далек гај, и висок снежни брег.
Све видех ја и само једно беше –
Лепоте женске један исти лик...
А његов опсег бесконачно сеже –
У мени, преда мном си само ти. (Трећи сусрет)

Мишљење је Томаса Шипфлингера да је Владимир Соловјов морао бити најпре инспирисан, као прави Рус, старим руским иконама посвећеним Софији у руским црквама (нарочито у Кијеву и Новгороду). Касније, упознавши гностичке спекулације о Софији, почевши од Јакоба Бемеа, Готфрида Арнолда, Сведенборга, Етингера (Oetiner), Бадера (Baader) и Шелинга, утицај ових гностичара био је на Соловјова несумњив. Ипак, у први план мистичке визије Софије, стоји, по мом мишљењу, дубока православна и хришћанска вера Соловјова, као и његов аскетски, морални, лични живот, који су битно утицали и упутили Владимира Соловјова да о Софији изнесе своје учење и то у „Предавањима о богочовечанству” и у својој књизи *Русија и универзална црква*.

И док у својим поемама Соловјов слави Софију на мистичко-интуитиван начин, као „краљицу неба и земље, као створени свемир у Личности, као душу читавог стварања”, у свом филозофском и теолошком делу, Соловјов на аналитички начин представља достојанство, положај и функцију Софије. Он је у овом делу назива „интелигибилном целокупном душом човечанства... Софија је живи центар или душа свих створења... Она је идеално човечанство која има у себи и собом повезује сва појединачна жива бића или душе... она преузима посредничко, и уједињилачко место између многострукости живих бића... и апсолутног јединства Бога”. Да би Софија могла да изврши ову повезујућу, ентелехијску функцију као душа света, Соловјов јој придаје три равни: горњу, небеску, доњу, земаљску и средњу, међураван простора, времена и каузалитета. Овој средњој равни припада апостериорна, индуктивна ентелехијска делатност Софије у одржавању и развоју света покушајима и избором.

Овакав филозофско-теолошки став Владимира Соловјова према Софији-Божитој Мудрости, потпуно се уклапа у читав његов филозофско-теолошки поглед на свет, за који можемо рећи да је увек био духован поглед, али да је еволуирао од пантеизма и панпсихизма, преко панхришћанства, односно идеје о уједињеним хришћанским црквама до православног хришћанског погледа који је, на крају његовог живота, био обојен тугом и апокалиптичким виђењем будућности, у коме Зло није више видео као у младости, као *privatio et amissio boni*, већ као реалну силу „кнеза овога света” који се спрема да се као Антихрист инкарнира.

Ми ћемо се ипак вратити, у завршном делу овог огледа, на један блистав, не само поетски већ и филозофски исказ Владимира Соловјова, у једном његовом предавању посвећеном јединственој и оригиналној икони Божије Мудрости-Софије у Новгородској цркви из времена Јарослава Мудрог (11. век), посвећеној светој Софији, у ком предавању Соловјов узвикује: „Ко је Она која овде седи на престолу у царском достојанству, ако

не Света Мудрост, само истинито, чисто, идеално човечанство, које је, како врхунска, свеобухватна форма тако и жива душа природе и свемира која вечно повезује све што јесте у временском процесу са Божанством”. И ова екстатична мисао Владимира Соловјова, не само да је пророчка већ се она природно уклапа у основну филозофску идеју Соловјова који еволуцију кроз историју види као теандричку дијалектичку прогресију: Бог се прогресивно открива човеку чија је реакција стваралачка и синергична. У овој идеји постепеног откривања Бога човеку кроз историју – од политеизма, преко Индије и будизма, платонизма, јудаизма и хришћанства, појавом Богочовека Христа – али, нарочито у изазову човеку као стваралачком сараднику и пријатељу Божијем, видим реалну шансу човекову у 21. веку („Јер ми смо Божији сарадници...” I Кор. 3,9; „Више вас не називам слугама... него сам вас назвао пријатељима...” Јованово Јеванђеље, 15,15).

У књигама Николаја Берђајева *Филозофија слободе* и *Смисао стваралаштва*, плодан утицај Владимира Соловјова је приметан, а ова шанса је у Берђајевљевим студијама понуђена човеку на реалан начин. Нарочито ми се чини значајним поглед ове двојице руских филозофа на науку и њену будућност. Међу данашњим научницима, нарочито физичарима, биолозима и астрономима, као да се све чешће назире два супротна погледа на свемир, земљу и човека, до којих долазе ови научници на основу својих открића. И док једни прихватају *creatio ex nihilo*, претпостављајући, или и верујући у Творца свега створеног, видљивог и невидљивог, други познати научници све су удаљенији од оваквог става и веровања. С обзиром на слободу којом је и из које је Бог створио човека и оставио му на вољу „да се изродиш у ниже, што је неразумно, а моћи ћеш да се по својој жељи препородиш у више, што је божанско” (према речима италијанског ренесансног филозофа, с краја 15. века, Pico della Mirandola), могуће је да ће се и целокупно човечанство, сходно даљим открићима, али првенствено сходно филозофском ставу научника према сопственим открићима, „изродити у ниже” или „препородити у више, што је божанско”.

Владимир Соловјов није пророковао само нове катакомбе за хришћане и страхан прогон вере као у првим столећима хришћанства (што се делимично обистинило за време бољшевизма у православним земљама, а још чека хришћане свих вероисповести у будућности), нити само откривање мистерије изабраног народа Божијег, Јевреја, већ је пророчки антиципирао (или само упозорио?) будући развој науке следећим речима: „Свака свесна делатност људи која ће бити вођена идејом универзалне хармоније и јединства и чији је циљ отеловљење свеуједињачког идеала Софије, производи реалне духовне, али и физичке струје. Овакве струје (или таласи) одуховљују постепено материјалну средину и материјализују

ову или ону слику Свејединства”. Шта би ове надахнуте речи Владимира Соловјова могле да значе друго него подсећање и опомињање заборавног човека и човечанства, као и човека-научника, на своје божанско порекло, на Софију-Божију Мудрост која све прожима, на јединство и холистички приступ свему што радимо и чиме се бавимо, у медицини, физици, биологији или астрономији, али и у уметности и филозофији, јер је и најмањи делић у нама и свуда око нас усмерен ка Целини и од ње привучен.

И за крај, још једно визионарско виђење Владимира Соловјова, како га непогрешиво сагледава Павле Евдокимов, сигурно надахнуто изворним хришћанством: Педагошки задатак историјског процеса, према Соловјовљевом мишљењу, у томе је да се сви људи, без могућег изговора, ставе пред последњи избор. Искушења ће доћи под маском социјалне правде и природног добра. Није ли искушење социјалне правде под маском марксизма и комунизма већ стигло (да ли и прошло?), док ће нас искушење „природног добра” под маском идолопоклонства новцу, материјалним добрима и Великом Инквизитору у будућности, у свој сили, тек сналазити!

Vladeta JEROTIĆ

THE NOTION OF „SOFIA” AT VLADIMIR SOLOVYOV

Summary

Herewith is been considered the mystical notion of Sofia – The God’s Wisdom, in historical context, and than exclusively in personal life and poetical-philosophical-theological work of Vladimir Solovyov. After he had experienced in a mystical way the God’s Wisdom – Sofia, three times in life, Vladimir Solovyov has dealt with Sofia all his life, by dedicating to it several poems and studies. In the article is positively evaluated the approach of Vladimir Solovyov to the God’s Wisdom – Sofia, by discovering in Solovyov a prophet, who warns scientists of the 20th and maybe even more those of the 21st Century, that without the presence of Sofia in it, the science will put in danger the survival of the humankind.

